

Францыск Скарына і сучаснасць. Зборнік п'ес, складальнік А. А. Суша, Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2017, 336 с.

Справа і жыццё Францыска Скарыны прыцягвае ўвагу даследчыкаў, а таксама спрадстаўнікоў творчых прафесій – жывапісцаў, скульптараў, кампазітараў, пісьменнікаў. Навукоўцы ўдакладняюць вядомыя факты, імкнучца расшыфраваць загадкі, прапаноўваюць новыя гіпотэзы, а творцы, адвольна выкарыстоўваючы „гістарычную праўду”, ствараюць уласныя мастацкія вобразы беларускага першадрукара. З нагоды 525–годдзя з дня нараджэння Францыска Скарыны і 500–годдзя беларускага кнігадрукавання Рэспубліканскім тэатрам беларускай драматургіі і Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі пры фінансавай падтрымцы „Беларусбанка” ў 2016 г. быў праведзены драматургічны конкурс „Францыск Скарына і сучаснасць”. Творы пераможцаў былі выдадзены ў аднайменным зборніку.

Першапачаткова арганізатарамі было прадугледжана пяць намінацый: „гістарычная п'еса”, „сучасная п'еса”, „п'еса па матывах”, „інсцэніроўка”, „сцэнічная ідэя”. Гэта давала ўдзельнікам дастаткова шмат месца для выяўлення сваіх творчых задум. Аднак, вынікі паказалі, што большасць сучасных беларускіх драматургаў аддае перавагу гістарычнай тэматыцы, бо нават у намінацыі „сучасная п'еса” сапраўды сучасным выглядае хіба што тэкст Алены Іванюшанка. З трыццаці двух твораў, дасланых на конкурс, журы змагло вылучыць пераможцаў толькі ў трох намінацыях – „гістарычная п'еса”, „сучасная п'еса” і „сцэнічная ідэя”, у першых дзвюх, акрамя асноўнай узнагароды, былі ўручаны таксама заахвочвальныя прэміі. Такім чынам, у зборнік увайшло сем п'ес: гістарычныя – *Францыск. Прывесць* Цімафея Ільёўскага, *Я прынёс вам слова* Міхаіла Туруноўскага, *Віры свая* Сяргея Шыдлоўскага і Ірыны Андрэвай; сучасныя – „*Скорина*”. *Бета-версія* Алены Іванюшанка, *Кар'ера Доктара Раўса* Віктара Марціновіча, *Доктор свабодных навук* Мікалая Рудкоўскага і сцэнічная ідэя – *Юдзіф* Сяргея Кавалёва.

Як можна заўважыць, сярод тэкстаў лаўрэатаў ажно чатыры п'есы напісаны на рускай мове. У свой час С. Кавалёў адзначаў, што зварот да гісторыі – гэта адзіная магчымасць для беларускага драматурга пісаць па-беларуску (2013, с. 62). Сапраўды, у беларускай драматургіі ХХ стагоддзя п'есы на гістарычную тэматыку пісаліся пераважна па-беларуску. Пра таго ж Скарыну быў створаны цэлы шэраг драматургічных твораў: драма Міхаіла Грамыкі *Скарынін сын з Палацка* (1926), драматычная трылогія Міхася Клімковіча *Георгій Скарына* (1946, 1947, 1955), драма Георгія Марчука *Кракаўскі студэнт* (1980), дылогія Алеся

Петрашкевіча *Напісанае застаецца* (1978) і *Прарок для Айчыны* (1990), драматычная паэма Міколы Арочкі *Судны дзень Скарыны* (1990), фарс Максіма Клімковіча і Міраслава Адамчыка *Vita brevis, альбо Нагавіцы святога Георгія* (1997). Цікаваць да асобы першадрукара і асветніка не знікла і ў XXI ст.: у 2012 г. літаратурнаўца Іван Штэйнер складае драму-мікс „*Мудрості пачало і канець*”, або *Спакушэнне Скарыны*, а ў 2016 г. Зінаіда Дудзюк публікуе драму *Скарына з Полацка*. Тым не менш, гістарычную дзялянку пачынаюць таксама распрацоўваць і рускамоўныя драматургі Беларусі. Яшчэ ў 2005 г., здаецца, упершыню вобраз беларускага першадрукара ствараецца на рускай мове, Андрэй Курэйчык піша камедыіны трылер *Скорина*. Сёлета, як мы бачым, скарыніяна папоўнілася чарговымі рускамоўнымі п'есамі, а адна з іх трапіла ўжо і на тэатральныя падмосткі, што выклікала неадназначныя ацэнкі тэатральнай грамадскасці. У Магілёўскім драматычным тэатры ў лістападзе 2016 г. адбылася прэм'ера спектакля *Скорина*, створанага рэжысёрам Саўлюсам Варнасам на падставе п'есы *Доктор свободных наук* Мікалая Рудкоўскага. Варта, аднак, дадаць, што тэатры зацікавіліся і беларускамоўнымі тэкстамі лаўрэатаў скарынаўскага конкурсу. У Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі ў Мінску рэжысёр Аляксандр Гарцуеў паставіў п'есу Віктара Марціновіча *Кар'ера доктара Раўса*, а на сцэне Гродзенскага абласнога тэатра лялек рэжысёр Алег Жугжда ажыццявіў пастапоўку *Юдзіфі* Сяргея Кавалёва.

На сёння драматургічная скарыніяна ахапіла, напэўна, увесь жанравы спектр: трагедыі, камедыі, фарсы, меладрамы, змешаныя формы. Не менш распрацавана таксама поле творчых прыёмаў і спосабаў абыходжання з гістарычным матэрыялам. Трэба прызнаць, што ўдзельнікам конкурсу цяжка было прыдумаць нешта новае: выкарыстанне ў п'есе ўрыўкаў з аўтэнтчных тэкстаў Скарыны і ягоных перакладаў Бібліі, змяшэнне гістарычных часоў, перапляценне мінулага і сучаснасці, асвятленне розных перыядаў жыцця асветніка, увядзенне ў дзеянне іншых гістарычных асобаў – усё гэта можна знайсці ў згаданых вышэй творах папярэднікаў. Тым не менш, аўтары новых п'ес працягваюць пошукі новых жанравых вызначэнняў. Ільёўскі называе свой твор „*послесловием XXI века в двух действиях*”, Туруноўскі – гісторыка-фантастычнай п'есай, Шыдлоўскі і Андрэева – трагікамедыяй, Кавалёў – „*камедыяй*”. Астатнія не даюць жанравых азначэнняў сваім тэкстам, але ў адной з рэмарак напрыканцы другога акта Марціновіч пазначае, што п'еса перастае быць камедыяй і змяняецца ў трагедыю.

Галоўнае, што аб'ядноўвае і датыхчасовыя, і прадстаўленыя ў зборніку *Скарына і сучаснасць* тэксты, – гэта велічны вобраз асветніка, які ўсведамляе ўласную місію і значнасць сваёй справы. Драматургі старанна падкрэсліваюць у сваіх творах адчайнае імкненне Скарыны несці людзям „*святло ведаў*”, а таксама непрыняцце героя сучаснікамі і радзімай.

Пасля абвяшчэння пераможцаў конкурсу і ўручэння прэмій газета „*Культура*” апублікавала размову з лаўрэатамі, напрыканцы якой С. Кавалёў выказаў меркаванне, што пасля публікацыі зборніка і азнаямлення з творамі можна будзе

адказаць на пытанне: „Ці выйшла айчынная гістарычная драма на новы віток свайго развіцця”? (Pankratawa, с. 6). Сёння даводзіцца з сумам канстатаваць, што новага ўзроўню беларуская гістарычная драма не дасягнула, і гэта не новы віток, а чарговы круг па „зачараваным коле” (Kawalou, 2013, s. 56). Магчыма таму даволі прывабным выйсцем з гэтага кола бачыцца п’еса Алёны Іванюшанка „Скорына”. *Бета-версія*. З’яўленне і распаўсюджанне кнігадрукавання было ў свой час магучым штуршком у развіцці чалавецтва, які забяспечыў магчымасць захавання і хуткага абмену інфармацыяй, а таксама пашырыў доступ чалавека да ведаў і культурных каштоўнасцяў. Падобная змена камунікацыйных тэхналогій адбываецца сёння, у эпоху развіцця сеткі Інтэрнэт, калі ўдзельнікі працэсу абмену інфармацыяй знаходзяцца ў адзінай віртуальнай прасторы. Гэтая суаднеснасць культурных зломаў выдатна выкарыстана ў творы А. Іванюшанка, дзе маладыя людзі, добра адукаваныя, здольныя, актыўныя, ствараюць і шукаюць магчымасці запусціць камп’ютарную праграму на базе штучнага інтэлекту, якая б дапамагала людзям сталага веку карыстацца сучаснай тэхнікай у штодзённым жыцці. Праект герояў носіць назву „Скарына”, што адназначна адсылае нас да асветніцкай дзейнасці беларускага першадрукара. Пэўныя паралелі паміж вобразам кіраўніка праекта – Андрэем – і Францыскам Скарынам таксама лёгка заўважальныя: малады чалавек мае досвед працы за мяжой, але захоплены і натхнёны сваёй ідэяй вяртаецца дзеля яе ажыццяўлення на радзіму.

Другім творам, які вылучаецца тым, што не сама асоба Францішка Скарыны сталася для драматурга крыніцай натхнення, а ягоныя пераклады кніг Бібліі, з’яўляецца „камедыя” Сяргея Кавалёва *Юдзіф*. У прадмове аўтар пазначыў, што п’еса „задуманая як даніна памяці нашаму слаўтаму суайчынніку і як новая мастацкая інтэрпрэтацыя вядомага біблейскага сюжэта” (Susza 2017, с. 305). Аднак, тэкст *Юдзіфі*, які і многія іншыя прысвечаныя Скарыну творы, выглядае занадта „асветніцкім”, а імкненне адукаваць гледача месцамі бывае празмерным. У п’есе Кавалёва, нібыта ў падручніку па мастацтвазнаўстве, пералічваюцца імёны вядомых мастакоў, кампазітараў, пісьменнікаў, чые творы былі прысвечаны біблейскаму сюжэту пра Юдзіф, альбо ў чыёй творчасці з’яўляўся вобраз „галавы”. Акрамя таго, у першай рэмарцы „ад аўтара” дакладна акрэслена, пра што п’еса і дзеля чаго напісана. Зрэшты, тлумачэнні ўласных твораў сталі ўжо своеасаблівым „фірмовым знакам” драматурга-выкладчыка.

Першапачаткова, як асветніцкі праект з арыентацыяй перш за ўсё на школьную аўдыторыю, задумваўся і спектакль у Магілёўскім тэатры, магчыма, падобнымі памкненнямі кіраваліся і ў сталічным РТБД.

Вяртаючыся да зборніка, неабходна адзначыць яшчэ адну вельмі прыкрасную рэч. Кніга, прысвечаная друкару і мысліцелю, выдадзеная пад грыфам Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі праз 500 год ад часу выхаду ў свет першага друкаванага перакладу Скарыны, не вылучаецца ні добрай рэдактарскай, ні карэктарскай працай. У тэкстах сустракаецца вельмі шмат моўных памылак: стылістычных, арфаграфічных, звычайных абдруковак. Неахайнае стаўленне да мовы, недарэч-

нае ўвядзенне ў тэкст польскіх і рускіх слоў і выказаў прывяло ў выніку да таго, што ў асобных фрагментах цяжка бывае зразумець – памылка гэта ці наўмысна выкарыстаная аўтарам калька з іншай мовы. У п'есе Марціновіча сярод іншага сустракаем „лікі-фактуры” (калька з рускай „счет-фактуры”), „спыняе быць” (калька з рускай „перестает быть”), „выймалі” (калька з рускай „изымали”), „дзень у пуці” (калька з рускай „день в пути”) і інш.

Змяшэнне гістарычных эпох таксама аказалася небяспечным для аўтараў прыёмам, які можа заблытаць менш падрыхтаванага чытача і непрыемна ўразіць чалавека абазнанага. Скарына ў творы Ільеўскага называе сябе пратэстантам, а дзеянне адбываецца ў 1514 г. Нагадаем, што само паняцце „пратэстантызм” узнікла пасля „шпеерскага пратэсту” ў 1529 г., а распаўсюдзілася на абазначэнне канфесіі яшчэ пазней. У той самай п'есе Скарына неадназначна называецца „гусістам” (правільна – „гусіт”). Падобныя недапрацоўкі пеуюць агульнае ўражанне ад зборніка і не адпавядаюць узроўню юбілейнага выдання ў гонар знакавай для беларускай кніжнай культуры постаці.

Кніга *Францыск Скарына і сучаснасць*, тым не менш, з'яўляецца вельмі карысным матэрыялам для даследчыкаў беларускай літаратуры ў цэлым і драматургіі ў прыватнасці, публікацыя зацікавіць тэатразнаўцаў і культуразнаўцаў, а таксама навукоўцаў, якія займаюцца вывучэннем усходнеславянскага кнігадруку і асобы першадрукара. Варта падкрэсліць, што новыя п'есы даволі рэдка трапляюць у кніжныя выданні, што ўскладняе працу літаратурных і тэатральных крытыкаў, якія не маюць магчымасці пазнаёміцца з тэкстам твора. Выключэннем з'яўляюцца менавіта такія зборнікі, што публікуюцца па выніках конкурсаў альбо творчых лабараторый і даюць магчымасць аўтарам-пачаткоўцам і драматургам, якія не маюць сваіх асобных выданняў, трапіць у кола ўвагі не толькі крытыкаў і навукоўцаў, але і звычайных чытачоў.

Наталля Русеўкая

Bibliografia

Źródła

Susza, Alaksandr (składalnik). (2017). *Francysk Skaryna i suczasnaść. Zbornik pjes*. Minsk: Nacyjanalnaja Biblijateka Bielarusi.

Opracowania

Kawalou, Siarhiej. (2013). *Paczwara u reliktwym lesie. Litaratura. Teatr. Krytyka*. Minsk: Halijafy.

Pankratawa, Nastaśsia. (2016). Histarycznaja drama: rabota nad pamyłkami. *Kultura*, 47 (1277), s. 3–6.